

МАДАНИЯТ МУАССАСАЛАРИДА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Жўраев Толибжон Алишер ўғли

Ўзбекистон Республикаси

Банк-молия академияси магистранти

E-mail: tolib9398@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20772142>

Маданият муассасалари фаолиятини молиялаштиришда давлат бюджети маблағлари, бюджетдан ташқари тушумлар, грантлар, ижара ва хизмат кўрсатишдан олинган даромадлар муҳим ўрин тутди. Шу боис ушбу соҳада давлат молиявий назоратини самарали ташкил этиш бюджет маблағларининг мақсадли, қонуний ва натижадор сарфланишини таъминлашнинг асосий шarti ҳисобланади.

Маданият соҳасидаги муассасалар — театрлар, музейлар, маданият марказлари, кутубхоналар ва таълим муассасалари — ижтимоий аҳамиятга эга хизматларни кўрсатади. Уларнинг молиявий фаолиятида иш ҳақи, коммунал тўловлар, бино-иншоотларни сақлаш, маданий тадбирлар, таъмирлаш, давлат харидлари ва моддий-техника базасини янгилаш харажатлари катта улушни эгаллайди.

2025 йилда Маданият вазирлиги бўйича тасдиқланган бюджет харажатлари 1 323,3 млрд сўми ташкил этган, йиллик ижро эса 1 303,5 млрд сўм ёки 98 фоиз даражасида бажарилгани кўрсатилган. Бу кўрсаткичлар маданият муассасаларида молиявий назоратни режалаштиришда бюджет интизоми, харажатларнинг натижадорлиги ва мақсадли индикаторлар ижросини доимий баҳолаш зарурлигини кўрсатади.

Давлат молиявий назоратини ўтказишда асосий эътибор фақат ҳужжатларни текшириш билан чекланмаслиги лозим. Назорат жараёнида ажратилган маблағлар белгиланган мақсадларга сарфлангани, харид қилинган товар ва хизматларнинг ҳақиқий эҳтиёжга мослиги, маданий тадбирлар натижаси ҳамда бюджет харажатларининг ижтимоий самараси баҳоланиши керак.

Халқаро тадқиқотларда давлат секторини аудит қилишда молиявий ҳисобдорлик, шаффофлик ва ички назорат тизимининг мустақамлиги жамоат маблағларидан самарали фойдаланишга ижобий таъсир кўрсатиши қайд этилади (Arrah et al., 2021; Middin et al., 2024). Шу нуқтаи назардан маданият муассасаларида ҳам назорат молиявий интизомни таъминлаш билан бирга бошқарув қарорларини яхшилашга хизмат қилиши керак.

Маданият муассасаларида хавфлар асосан смета харажатларининг нотўғри режалаштирилиши, давлат харидларида рақобатнинг етарли бўлмаслиги, бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобининг тўлиқ юритилмаслиги, асосий воситалар ва маданий мерос объектларини сақлаш харажатларининг асосланмаганлиги билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шунинг учун назорат тадбирлари хавфга асосланган режа асосида амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

Куйидаги жадвалда маданият муассасаларида давлат молиявий назоратини ўтказишнинг асосий йўналишлари, улар бўйича текшириладиган масалалар ва кутилган натижалар умумлаштирилган.

1-жадвал

Маданият муассасаларида давлат молиявий назоратини ўтказиш йўналишлари

Назорат йўналиши	Текшириладиган масалалар	Асосий хавф	Кутилган натижа
Бюджет сметаси	Ажратилган маблағлар ва харажатлар режасининг асосланганлиги	Маблағларнинг мақсадсиз ёки самарасиз режалаштирилиши	Молиявий интизом кучаяди
Давлат харидлари	Тендер, шартнома, нарх ва етказиб бериш ҳужжатлари	Рақобат чекланиши ва ортиқча харажатлар	Шаффоф ва тежамкор харидлар таъминланади
Бюджетдан ташқари маблағлар	Ижара, хизматлар ва тадбирлардан тушумлар ҳисоби	Тушумларни тўлиқ акс эттирмаслик	Даромадлар ҳисоби аниқлашади
Асосий воситалар	Бино, жиҳоз, экспонат ва инвентарларнинг сақланиши	Мулк ҳисобининг нотўғри юритилиши	Давлат мулки сақланиши яхшиланади
Натижадорлик	Маданий тадбирлар ва хизматлар самарадорлиги	Харажатлар натижаси баҳоланмаслиги	Бюджет маблағлари самараси ошади

Манба: расмий бюджет маълумотлари ва муаллиф томонидан умумлаштирилган.

Жадвалдан кўриниб турибдики, маданият муассасаларида молиявий назорат бир вақтнинг ўзида смета интизومي, давлат харидлари, даромадлар ҳисоби, давлат мулки сақланиши ва натижадорликни қамраб олиши лозим. Бундай ёндашув назоратни фақат камчиликларни қайд этиш жараёни эмас, балки молиявий бошқарувни яхшилаш воситасига айлантиради.

Назорат тадбирлари натижасида берилган тавсияларнинг ижросини тизимли мониторинг қилиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Агар аудит ва назорат хулосалари бўйича масъул ижрочилар, муддатлар ва натижа индикаторлари аниқ белгиланмаса, аниқланган камчиликлар кейинги даврларда такрорланиши мумкин.

Шунингдек, маданият муассасаларида молиявий назоратни амалга оширувчи ходимлар бюджет ҳисоби, давлат харидлари, электрон ахборот тизимлари, ички назорат ва аудит стандартлари бўйича доимий малака ошириб бориши зарур. Ходимлар салоҳиятининг етарли бўлиши текширув хулосаларининг сифати ва амалий аҳамиятини оширади.

Хулоса қилиб айтганда, маданият муассасаларида давлат молиявий назоратини такомиллаштириш учун хавфга асосланган текширув режаси, рақамли маълумотлар таҳлили, давлат харидлари ва бюджетдан ташқари маблағлар устидан кучайтирилган мониторинг ҳамда аудит тавсиялари ижросини назорат қилиш механизмлари биргаликда қўлланилиши лозим.

Келгусида маданият муассасаларида назорат тадбирларини самарали ташкил этиш учун электрон ҳисобот маълумотларини ягона платформада таҳлил қилиш, ҳар бир муассаса бўйича хавф профилини шакллантириш, ички назорат тизимини кучайтириш ва молиявий натижаларни жамоатчилик учун тушунарли шаклда эълон қилиш мақсадга мувофиқ.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2024 йил 24 декабрдаги ЎРҚ-1011-сон Қонуни “2025 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 25 декабрдаги ПҚ-455-сон қарори “Ўзбекистон Республикасининг 2025 йил учун Давлат бюджети тўғрисидаги Қонуни ижросини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”.
3. Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги. Тасдиқланган бюджет харажатларининг 2025 йил мақсадли индикаторлари ижросини таъминлаш бўйича ҳисобот.
4. INTOSAI. GUID 3910: Central Concepts for Performance Auditing. Vienna, 2019.
5. Institute of Internal Auditors. Global Internal Audit Standards. Lake Mary, Florida, 2024.
6. Appah E., Onowu J., Adamu A. Public Sector Audit, Transparency and Good Governance on Financial Accountability of Public Sector Entities in Rivers State, Nigeria. African Journal of Accounting and Financial Research, 2021.
7. Middin M., Nirwana N., Haliah H. The Role of Internal Audit in Maintaining Financial Accountability and Transparency in Government Agencies. Formosa Journal of Multidisciplinary Research, 2024.